

یادگیری خط نستعلیق تحریری و کوشش در بالابردن کیفیت این خط در بین معلمان و دانش‌آموزان یکی از هدف‌های رفتاری مهم در عرصهٔ تعلیم و تربیت است. در این مقاله سعی بر آن بوده که به بیان تأثیرات خط خوش و ویژگی‌های خط نستعلیق تحریری برای آموزگاران که در مقطع ابتدایی به شکل مستقیم تجربهٔ آموزش خط به دانش‌آموزان را برعهده دارند پرداخته شود و در ضمن روش‌های کاربردی تدریس و فرایند آموزشی آن نیز بیان گردد. در سرمشق‌های ارائه شده تلاش بر آن بوده که براساس عناصر بصری خط تحریری و اصول آموزشی آن سیر منطقی از آسان به مشکل رعایت شود تا هدف‌های آموزشی پیش‌بینی شده قابل دست‌یابی باشد. باید توجه داشت که، در این مقاله تأکید بر «روش‌های آموزش خط نستعلیق تحریری» است که نگاه مداوم به خط نستعلیق پیوسته و دقت در ظرافت‌های آن در پاکیزگی و رشد خط تحریری دانش‌آموزان تأثیر مستقیم دارد. درگیر شدن، تجربه کردن و دست به قلم بردن دانش‌آموزان براساس روش و الگوی صحیح، می‌تواند در کیفیت خط و نگرش آن‌ها نسبت به نوشتن تغییر حاصل کند. به همین‌سان آموزگاران نیز می‌توانند به‌راحتی شرایط این تغییر را فراهم ساخته و با همکاری اولیا پایه‌گذار خوش برای دانش‌آموزان باشند. این امر مستلزم به‌کارگیری روش‌های شناخته شدهٔ آموزش خط تحریری است. امید آن است که در سایهٔ تلاش دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، اولیا و مربیان، نهال خط خوش و خوش‌خطی به عنوان یک سرمایهٔ ماندگار در حیات فرهنگی هنر دانش‌آموز به ثمر نشسته و اندیشه‌های آنان را با نقش و نگارهای زیبا بیاراید.

۴ | ۱ | ۵

ارائه نکات کلیدی

آموزش خط تحریری در دبستان

کاوه تیموری

مقدمه

یکی از نیازهای اساسی دانش‌آموزان دورهٔ دبستان زمینه‌سازی برای شکل‌گیری یک نظام نوشتاری است؛ نظام نوشتاری مطلوبی که در تعبیر رایج از آن به عنوان «خط دانش‌آموز» یاد می‌کنیم واجد خصوصیات زیر است:

- رسا بودن؛
- خوانا بودن؛
- زیبا بودن؛

- درست بودن شکل حروف و کلمات.

تحقق خط خوش برای دانش‌آموزان ابتدایی که می‌تواند در حیات فرهنگی آن‌ها امتداد یابد به چند عامل مهم بستگی دارد:

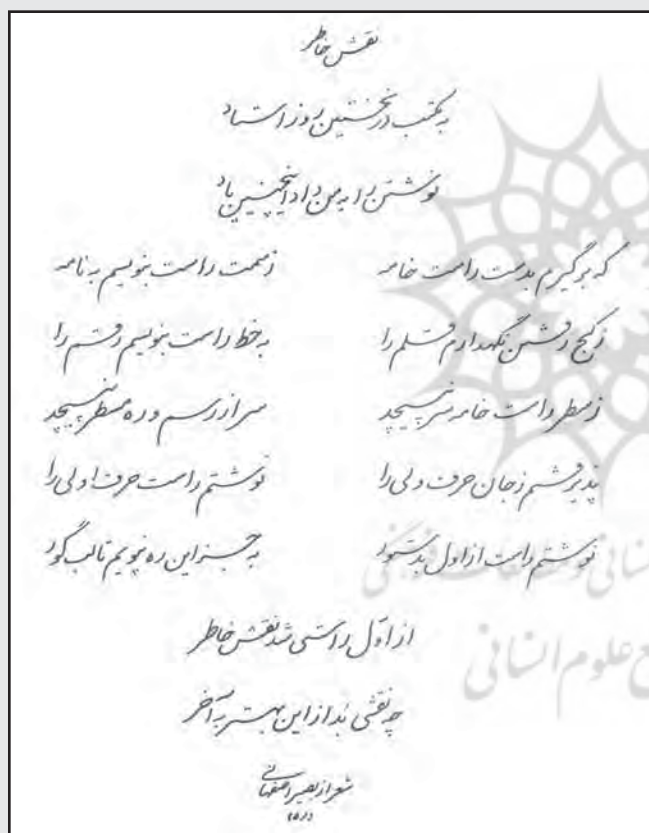
۱. داشتن الگویی مناسب برای خط یا نظام نوشتاری؛
۲. داشتن مربی آشنا با اصول و موازین خط؛
۳. داشتن روش مطلوب برای انتقال عناصر بصری این نظام نوشتاری.

در این مقاله تلاش بر این است که ضمن معرفی الگوی مناسب «نستعلیق تحریری» برای آموزش دانش‌آموزان به اصول، موازین و ویژگی‌های این خط نیز پرداخته شود و با انتقال آن‌ها به مربیان، زمینهٔ آموزشی مطلوب این خط به دانش‌آموزان با روش‌های مناسب فراهم آید.

خط نستعلیق

خط نستعلیق یکی از نظام‌های هندسی نوشتاری است که از نظر ظاهری دارای ویژگی‌های زیباشناختی عالی بوده و همانند سایر هنرها عناصر بصری مهمی مانند تقارن، توازن تناسب، تعادل، هماهنگی، حرکت، ریتم، دور، سطح و مواردی از این دست در آن مطرح می‌شود. از آن‌جا که در شکل‌گیری مطلوب این خط تلفیق عناصر بصری منجر به ایجاد فرم و ترکیبی متنوع است، یادگیری آن مستلزم صرف وقت و دقت فراوان است؛ چنان که به‌طور طبیعی نمی‌توان از آن به عنوان الگویی فراگیر برای جمعیت دانش‌آموزی در مقطع ابتدایی بهره برد. زیرا پیچیدگی‌های این خط به‌طور عملی از یک‌سو و نبود نیروی آموزش دهنده از سوی دیگر مانع از تحقق این فرایند مهم می‌شود.

اما خط نستعلیق دارای این ظرفیت است که از آن نظام‌های ساده‌تر نوشتاری استخراج گردد. در واقع روح و باطن این خط دارای قابلیت‌هایی است که تاکنون منجر به شکل‌گیری خطوط دیگری نیز شده است. به عنوان نمونه خط «شکسته نستعلیق» و «نستعلیق تحریری» دو نمونه بارز و آشکار از این کیفیت و انعطاف‌پذیری محسوب می‌شوند. در این قسمت به ذکر خصوصیات خط نستعلیق تحریری پرداخته می‌شود:

نستعلیق تحریری

این خط دارای استخوان‌بندی نستعلیق است؛ به‌طوری که اصول اساسی مانند کرسی، ترکیب و نسبت در آن مورد توجه قرار می‌گیرد. اما با این حال در حین نگارش این خط درصدد ایجاد قطعه خوش‌نویسی هنرمندانه نیستیم. در عین حال به خاطر رعایت اصول اشاره شده خط نستعلیق تحریری دارای زیبایی خاصی است.

به‌طور اجمال نستعلیق تحریری دارای ویژگی‌های زیر است:

- از نظر خوانایی و رسایی در حد مطلوب قرار دارد؛

- ضمن داشتن دور و انعطاف دارای تغییرات ضعف و قوت نبوده و اصل تضاد در آن مدنظر نیست؛

اهمیت «دور» در خط نستعلیق تحریری

تحقیقات نگارنده حاکی از آن است که اولین تغییرات هنری در خط دانش‌آموزان از یک تغییر ظاهری آغاز می‌شود. بدین معنی که حرکت دورانی ابزار نوشتن (مداد، خودنویس) موجب به‌وجود آمدن «دور» در حروف و کلمات می‌شود. دور یکی از اصول اساسی در خط است. این ویژگی موجب ایجاد نرمش و ملایمت در حروف شده و بدین‌سان گام‌های اولیه زیبانویسی در خط برداشته می‌شود. نکته قابل توجه این است که خط نستعلیق تحریری که می‌تواند مهم‌ترین و مناسب‌ترین الگوی رایج برای دانش‌آموزان به حساب آید، به نسبت تقریبی $\frac{5}{6}$ آن از حرکات دورانی قلم شکل می‌گیرد و $\frac{1}{6}$ آن به حرکات مستقیم قلم یعنی «سطح» اختصاص دارد.

عنصر «دور» به گونه‌ای است که در تمام قسمت‌های نستعلیق تحریری موج می‌زند و به همین دلیل توجه به آن و شکل‌گیری آن در خط دانش‌آموزان شاخصی برای ارزیابی پیشرفت خط آن‌ها به‌شمار می‌رود.

– قلم مورد استفاده در این خط دو بُعدی نیست؛ به همین دلیل با مداد، خودکار یا خودنویس می‌توان آن را نگارش کرد؛ – روانی، سادگی و ویژگی سرعت در نوشتن نستعلیق تحریری موجب می‌شود که بتوان از آن به عنوان یک نظام هندسی و نوشتاری فراگیر در بین دانش‌آموزان بهره برد؛ – آموزش و یاددهی این خط در سایه دقت و تمرین قابل دستیابی است.

– یادگیری نستعلیق تحریری زمینه‌ها و پایه‌های لازم برای تعلیم خط نستعلیق را نیز فراهم می‌سازد؛ زیرا با وجود این پشتوانه بسیاری از پیچیدگی‌های خط نستعلیق با تمرین ساده خواهد شد. به عنوان نمونه مهم‌ترین وجه زیباشناختی خط نستعلیق تحریری ویژگی بصری «دور» است که در واقع نقطه آغازین و عینی در تغییر خط دانش‌آموز به‌شمار می‌آید؛ به این معنی که اگر خط دارای ویژگی «دور» بیشتری باشد، ارزش زیباشناختی آن بالاتر است. با توجه به اهمیت این نکته درباره آن نکات بیشتری ارائه می‌شود.

آن روز که روز بار باشد نور روز بزرگوار باشد

ا ب ج د ر س ده ط ن را

پ ر ا ش ک م ا ن ن م ک ک ت ف ن ک س س «ر م

د و ف ا ل م ا م ع ل و م ا ن س ا ن ی ر د ه ی ن ط

آ ح ک ع ه ه س س س ع ص ه

آ ک ط ص ح ف ه ه ه ه ه آ

به اندازه بود باید نمود خجالت برد آن که نمود بود

برای بهتر نمایان شدن حرکات دورانی و قوسی در خط نستعلیق تحریری کافی است آن را با الفبای خط شبه‌نسخ که کتاب‌های سال اول دبستان با آن نوشته شده مورد مقایسه قرار دهیم. عدم انعطاف و عدم وجود انحناهایی چشم‌نواز و غلبه کامل عنصر سطح (حرکت مستقیم قلم) در خط شبه‌نسخ که در واقع یک خط آموزشی پایه به شمار می‌آید، حاکی از آن است که عنصر زیباشناختی در آن راه ندارد. در حالی که در خط نستعلیق تحریری وجود دور قوس و انحناهای زیبایی‌آفرین این خلاء را پر می‌کند و در خط نستعلیق این ویژگی‌ها به اوج خود می‌رسد.

خط خوش و تأثیرات تربیتی آن در دانش‌آموزان

ملاصدرا خط را نماینده‌ی صانع آن می‌داند. به نظر می‌رسد که بیان اهمیت و ضرورت خط خوش در بین دانش‌آموزان امری است که تکرار و تذکار آن می‌تواند صرفاً جنبه‌ی یادآوری بیشتر برای معلمان و مربیان و اولیا داشته باشد. تحقیقات

انجام شده مؤید آن است که بروز مشکلات در زمان نوشتن و عامل بدخطی می‌تواند اثرات ناخوشایندی بر روحیه، عواطف و موقعیت اجتماعی دانش‌آموزان در کلاس بگذارد.

به‌طور طبیعی ترسیم حروف و کلمات و استفاده صحیح از ابزار نوشتن و پرورش حافظه دیداری و نگهداری مطلوب آن در ذهن، مستلزم یک فرایند مطلوب آموزشی است که باید همه دانش‌آموزان به‌ویژه در مقطع ابتدایی از آن بهره‌مند شوند. آموزش خط نستعلیق تحریری موجب پیوند فرهنگی و معنوی با میراث هنری نیز می‌شود و می‌توان آن را در جهت تقویت و شکوفاسازی حس زیباشناختی دانش‌آموزان به‌کار گرفت. مطالعه‌ای در مورد «رابطه کیفیت خط تحریری و پیشرفت تحصیلی» نشان می‌دهد که بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و نمره خط تحریری آنان رابطه مثبت وجود دارد. در واقع دانش‌آموزانی که از خط با کیفیت‌تری بهره برده‌اند، دارای معدل بالاتر و پیشرفت تحصیلی مطلوبی بوده و این ارتباط در دروسی مانند املا، انشا و درس‌هایی که جنبه نگارشی دارند، بیشتر دیده می‌شود.^۱

آموزش خط

نستعلیق

تحریری

موجب پیوند

فرهنگی و

معنوی با

میراث هنری

نیز می‌شود و

می‌توان آن

را در جهت

تقویت و

شکوفاسازی

حس

زیباشناختی

دانش‌آموزان

به‌کار گرفت

شکل حرف	اسم حرف	شکل حرف	اسم حرف
ا	الف	ص	صاد
ب	ب	ض	ضاد
پ	پ	ط	طا
ت	ت	ظ	ظا
ث	ث	ع	عین
ج	ج	غ	غین
چ	چ	ف	ف
ح	ح	ق	قاف
خ	خ	ک	کاف
د	د	گ	گاف
ذ	ذ	ل	لام
ر	ر	م	میم
ز	ز	ن	نون
ژ	ژ	و	واو
س	س	ه	هـ
ش	ش	ی	ی

از یار بدآموز حذر باید کرد
چو پرورده شد خواجر را بر درید

رشد آموزش

دوره نهم

شماره ۴

تابستان ۱۳۹۱

۴۵

برگرم بدست راست خامه
پوشش کج فرزنی شسن نگهدارم تسلماً را
ز سطر راست خامه سرچسبید
پذیرش هم جهان حرف دلی را
نوشتم راست اول بدستور

مراد از آموزش خط نستعلیق تحریری به دانش آموزان خوش نویس شدن نیست بلکه هدف این است که دقت، حوصله، قدرت ابتکار، خلاقیت و درست دیدن در آنان تقویت گردد

تحقیقات مؤید آن است که بدخطی دانش آموزان، نیز می تواند در افت تحصیلی آنان اثرگذار باشد. جمع بندی از تأثیرات خط خوش، علاوه بر این که افزایش سرمایه اعتماد به نفس و تقویت روحیه را به دنبال دارد، نشان می دهد که کیفیت خط تحریری و ارزش زیباشناختی آن در میان دانش آموزان می تواند یکی از عوامل رشدهنده و ارتقا آفرین آن ها در پیشرفت تحصیلی باشد.

مراد از آموزش خط نستعلیق تحریری به دانش آموزان خوش نویس شدن نیست بلکه هدف این است که دقت، حوصله، قدرت ابتکار، خلاقیت و درست دیدن در آنان تقویت گردد. ۲

از تأثیرات سازنده دیگری که خط خوش در دانش آموزان به بار می آورد می توان به موارد زیر نیز اشاره کرد:

- سهولت در خواندن؛ به طوری که خط خوش رغبت روخوانی و به تبع آن یادگیری را روزافزون می کند؛
- سهولت در نوشتن که با ساده نویسی و روان نویسی موجب ایجاد و احساس لذت از نوشتن می گردد؛
- ابزاری برای ایجاد ارتباط و تمایل و علاقه برای تداوم در امر نگارش.

تأثیرات خط خوش معلمان در فرایند آموزش آن

بسیاری از خوش نویسان بزرگ تبحر و توانایی خود را همواره به یک معلم خوش ذوق و خوش خط نسبت می دهند. مطالعه نشان می دهد که «آگاهی معلمان به قواعد خوش نویسی عاملی مؤثر در حُسن خط دانش آموزان است.» ۳

این نکته با اطمینان بالا در تحقیقات تجربی و عملی نیز به اثبات رسیده است. توانایی معلم نسبت به اصول خط و ارائه الگوهای چشم گیر جذابیت و علاقه مندی دانش آموز را افزون می کند و بدیهی است که هر اندازه انگیزه و علاقه دانش آموزان به خط بیشتر شود، میزان یادگیری آن ها نیز بیشتر خواهد بود.

«دانش آموزان نسبت به معلمی که در زمینه خط از تخصص و مهارت کافی برخوردار باشد، دارای نگرش مثبت هستند» و در صورتی که آموزش و تمرین خط به ویژه خط نستعلیق تحریری به یک امر ذوقی تبدیل شود که دانش آموزان در حین تمرین و یادگیری از آن لذت ببرند، بی تردید این فرایند به آموزش مفید تبدیل می شود که خستگی در آن راه ندارد.

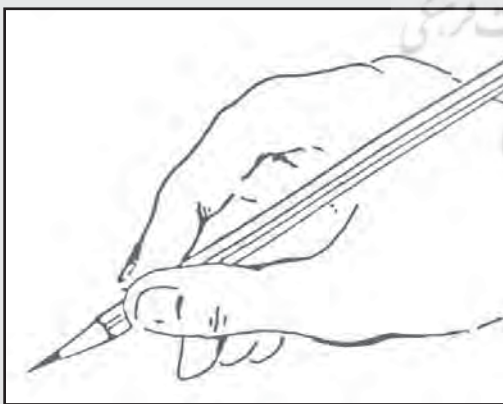
اصل اساسی در نقش معلم این است که کیفیت و عیار خط معلم و خوبی و خرابی آن در خوش خطی و بدخطی دانش آموزان تأثیر مستقیم دارد. ناگفته پیداست که نقش معلم در این مقوله محدود نمی شود. به عنوان نمونه، تحقیقات

متعدد نشانگر آن است که دو عامل مهم بدخطی «تندنویسی و تکلیف زیادی» ۴ است. این دو عامل نیز چنانچه در نظر تیزبین معلم مورد توجه قرار گیرد، می تواند بازدارنده جدی از بروز بدخطی دانش آموزان باشد. بر این نکات نیز باید افزود که عدم دقت و تمرین و آشنایی کم با اصول و قواعد خط نیز مانعی در راه شکل گیری زمینه مناسب برای خوش خطی است. نتیجه آن که نقش کلیدی آموزگار در کنار ایفای نقش خانواده در پایه ریزی خط دانش آموز ابتدایی امری تأثیرگذار و انکارناپذیر است؛ زیرا این معلم است که در مقطع آینده ساز بنیادی آموزش و پرورش ابتدایی می تواند برای دانش آموزان ایجاد علاقه کند و در یادگیری به آن ها جهت گیری لازم را بنمایاند. از این منظر و در این مقطع، هنر خط به عنوان یک تخصص مطرح نیست بلکه پرورش علاقه و ایجاد انگیزه اولویت اصلی است.

ابزار و نکات اصلی در تمرین خط تحریری

ابزار مورد نیاز برای آموزش خط تحریری شامل موارد زیر است:

۱. مداد یا خودنویس به عنوان مناسب ترین وسیله قابل استفاده است. از مداد در پایه های اول تا پنجم می توان استفاده کرد اما استفاده از خودنویس از پایه سوم تا پنجم مناسب است. استفاده از مدادهای اتود برای آموزش خط مناسب نیست.
۲. الگوی مناسب از خط تحریری؛ در این مورد از الگوهای شناخته شده که از کیفیت و عیار مطلوبی برخوردارند می توان استفاده کرد.

نحوه به دست گرفتن ابزار نوشتن

مناسب ترین ابزار نوشتن برای خط تحریری مداد (غیر از اتود) و خودنویس (غیر از روان نویس) است که می بایست به وسیله دو انگشت سیبانه و شست گرفته شده و برانگشت وسط متکی باشد.

مشق نظری

مشق نظری از ارکان یادگیری در هر خطی به‌شمار می‌آید و مفهوم آن نگاه کردن به حروف و کلمات و به یادسپاری شکل و شمایل آن‌ها و نحوه قرار گرفتن‌شان در کنار هم است. علاقه‌مند به آموزش خط با قوه بینایی خویش فضای موجود در یک سطر را می‌کاود و سیاهی و سفیدی (سواد و بیاض) آن را به دقت در نظر می‌گیرد.

جست‌وجوی نظام‌های موجود در قطعات و الگوهای خط و فرود و فراز کلمات و نحوه قرارگیری حروف نسبت به هم و حالات مختلف در ترکیب آن‌ها از موضوعات مشق نظری است. باید دقت داشت که هدف اصلی از مشق نظری ورود شکل و هیئت کلمات به ذهن و به یادسپاری آن‌هاست. درخصوص زمان به یادسپاری «روان‌شناسان ثابت کرده‌اند که زمان مطالعه برای بیشتر شکل‌های «به یادسپاری» باید کوتاه باشد و توزیع به یادسپاری تا حد ممکن در مدت درازتری انجام گیرد».

اصل تداوم و استمرار در تمرین

اقتضای آموزش خط تحریری به کار بستن اصل تداوم و استمرار در تمرین است که در فواصل زمانی مناسب باید انجام گیرد.

مشق قلمی (عملی)

مشق قلمی، جزیی مهم از فرایند یادگیری در خط است که در اصل به تصویر کشیدن یافته‌ها و اندوخته‌های ذهنی حاصل از مشق نظری است. مشق قلمی می‌بایست در ادامه مشق نظری بدون وقفه انجام گیرد تا یادگیری ثمربخش باشد. در روان‌شناسی این فرایند را به عنوان «بازسازی آموخته‌های ذهنی» می‌شناسند. مشق قلمی در ادامه مشق نظری این ویژگی مهم را دارد که «یادداری» و ثبت آموخته‌هایی که از مشق نظری حاصل آمده پایدار و ماندگار شود.

از نظر زمانی اساتید معتقدند که باید $\frac{1}{5}$ زمان تمرین صرف مشق نظری و $\frac{1}{4}$ آن صرف مشق قلمی گردد.

نکته مهم این است که نباید از دانش‌آموزان این انتظار را داشت که در طی چند جلسه و در حین مراحل اولیه تمرین تمام نقاط دشوار و مبهم و ظرایف و دقایق خط تحریری را آشکار کنند - بلکه باید به‌خاطر داشت فرایند یادگیری امری تدریجی است و نکته مهم‌تر آن که یادگیری خط تحریری به‌خودی خود و در گام نخست یک مهارت است که از آن به عنوان یک امر کسب‌کردنی یاد می‌کنیم و دو ستون اصلی آن مشق نظری و مشق قلمی است.

درست‌نویسی و آرام‌نویسی

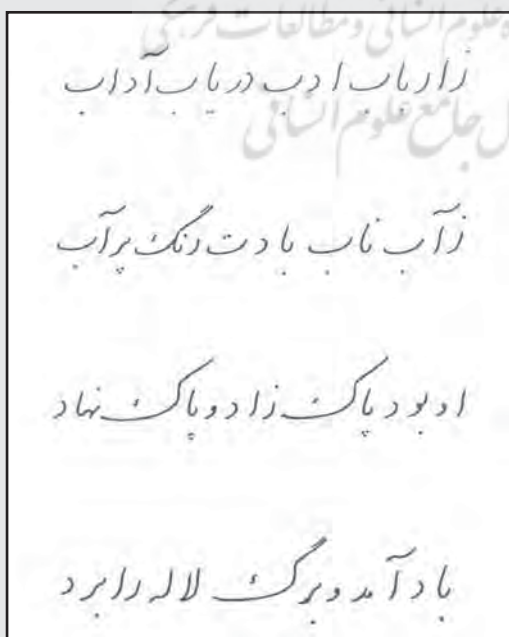
آموختن نکات ذیل به دانش‌آموزان الزامی است:

- هدف اصلی از مشق نظری** - در حین تمرین همواره باید یک زاویه مستقیم بین سرمشق، صفحه مشق و چشمان دانش‌آموزان برقرار باشد. زیرا نگاه غیرمستقیم به سرمشق پیشرفت را کند می‌نماید.
- ورود شکل و هیئت کلمات به ذهن و به یادسپاری آن‌هاست** - درست نشستن و رعایت فاصله معمول چشم با صفحه کار که موجب تسلط و اشراف بر تمرینات می‌شود.
- پرهیز کرد.** - از فشار آوردن به مداد، خودکار و یا ابزار نوشتن باید

- هدایت دانش‌آموزان به آرام‌نویسی و تأنی در لحظات نگارش می‌تواند از شدت فشار بکاهد.
- در هر جلسه یک یا دو حرف را باید موضوع آموزش قرار داد.
- باید تلاش کرد هر سطر را نسبت به سطر قبلی بهتر نوشت.
- تمرین در یادگیری خط مستلزم داشتن برنامه‌ای است که با تمرکز حواس باید به آن پرداخت.

خط زمینه

در آغاز نوشتن حروف و مفردات نیازمند به کار گرفتن خط زمینه هستیم. خط زمینه خطی است که حروف و کلمات براساس نوع و فرم آن‌ها روی آن و یا در جایگاهی مشخص نسبت به آن قرار می‌گیرند. این خط نظام‌دار بودن حروف را در ذهن عملی می‌سازد تا بتوان آن‌ها را نسبت به یک معیار فرضی مورد سنجش قرار داد.

آموزش مفردات در خط نستعلیق تحریری

مهم‌ترین بخش آموزش وارد کردن تدریجی شکل و شمایل حروف و مفردات در ذهن دانش‌آموزان است. بدیهی است که این کار با ارائه یک حرف و یا چند حرف مشابه آغاز می‌شود اما مهم آن است که حرف و یا حروف موردنظر در کنار ارائه یک سطر ساده و یا سرمشق‌هایی که از حروف مفرد و اتصالات محدود برخوردارند، آموزش داده شود. زیرا ارتباط بین حرف و سطر در خط امری پیوسته بوده و نمی‌توان آن‌ها را مجزا و تفکیک کرد. بنابراین تلفیق روش مفردنویسی و سطرنویسی در این مقاله به مثابه روشی کارآمد پیشنهاد می‌شود.

و در خط نستعلیق به‌طور عام است. خوش‌نویس با نگارش کشیده در سطر ایجاد تعادل می‌کند.

ایجاد کشیده به منظور استراحت چشم: آن‌چه که در یک سطر دیده می‌شود، حرکات افقی (حرکت قلم از راست به چپ یا بالعکس) و حرکات عمودی (حرکت قلم از بالا به پایین و یا بالعکس) و یا حرکات مورب قلم است.

این سه فرم حرکت در مجموع سطر را در نوعی ناهماهنگی از نظر ارتفاع قرار می‌دهد و در اصل حرکات چشم از بالا به پایین و یا از پایین به بالا نوعی خستگی را برای چشم فراهم می‌آورد؛ چنان‌چه بعد از این حرکات چشم

به اندازه بود باید نمود

تا به نگرند روزت از روز

ما چند آموخت تو پاسنده باد

کار را آنها به امید خدا باید نمود

هر که آرام رود دور رود

کو نور زمره دارد دوم نورازتو

زرد دوری تو زردوزارم

بر باد اگر رود دل ما زان بجزا رود

در یک مسیر افقی - که در سطر همان کشیده است - قرار گیرد، احساس خوشایندی ناشی از استراحت چشم فراهم می‌شود که با دیدن کشیده به‌دست می‌آید.

این مزیت، ویژگی دیگر کشیده‌ها در سطر است، که علاوه بر زیبایی، استراحت و خوشایندی چشم را نیز موجب می‌شود.

فلسفه وجودی کشیده‌ها در سطر

در هنگام نگارش خط نستعلیق تحریری به‌طور طبیعی کشیده‌ها در این خط راه می‌یابند.

کشیده‌ها در سطر چند نیاز را پاسخ می‌دهند.

ایجاد زیبایی: مهم‌ترین دلیلی که برای نگارش کشیده‌ها مدنظر بوده، همانا ایجاد زیبایی در سطرنویسی به‌طور خاص

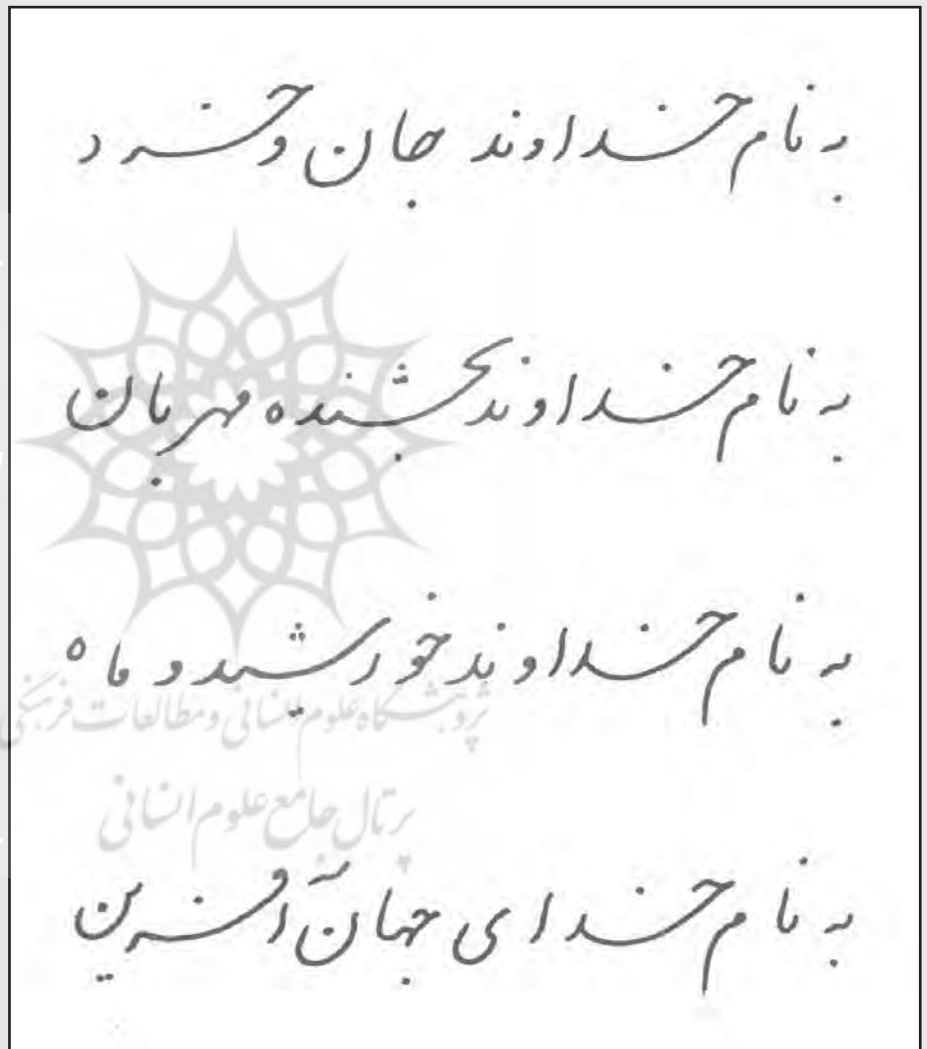
ویژگی‌های الگوی خط تحریری

در این نکته که خط تحریری نستعلیق خطی برآمده از اصول و چارچوب کلی خط نستعلیق است تردیدی نیست؛ اما معلمان و برنامه‌ریزان باید به چند اصل مهم در این خصوص توجه کنند:

۱. الگوی تعلیمی خط تحریری باید دارای ویژگی مهم سهل‌نویسی و آسان‌نویسی باشد.
۲. بر این پایه خط تحریری نستعلیق در مقایسه با کتابت نستعلیق از پیچیدگی‌ها و ظرایف و اختلاف در ضخامت‌ها

روش‌های کاربردی در تمرین و آموزش خط تحریری

دانش‌آموزان در مقطع ابتدایی گروه سنی ۷ تا ۱۲ سال را تشکیل می‌دهند. در این دوران بیشترین پذیرش در خصوص آموزش هنر از مصداق‌های عینی و تجسمی صورت می‌گیرد. در مورد آموزش خط نیز تمام تلاش و توان معلم باید مصروف این نکته گردد که خط و جلوه‌های آن در قالبی ملموس، زودیاب و مجسم ارائه شود تا فرایند یادگیری کارایی بیشتری یابد.

برخوردار نیست. زیرا هدف آن است که دانش‌آموزان تقلید از آن را به راحتی انجام دهند.

۳. هدف نهایی از آموزش خط تحریری نستعلیق، فراگیر شدن این خط در یک مدت زمان مناسب است؛ به طوری که دست‌یابی به آن امری دشوار و دیرباب نبوده و به راحتی در بین دانش‌آموزان می‌تواند شکل بگیرد و موجبات خوش خطی آن‌ها را فراهم آورد.

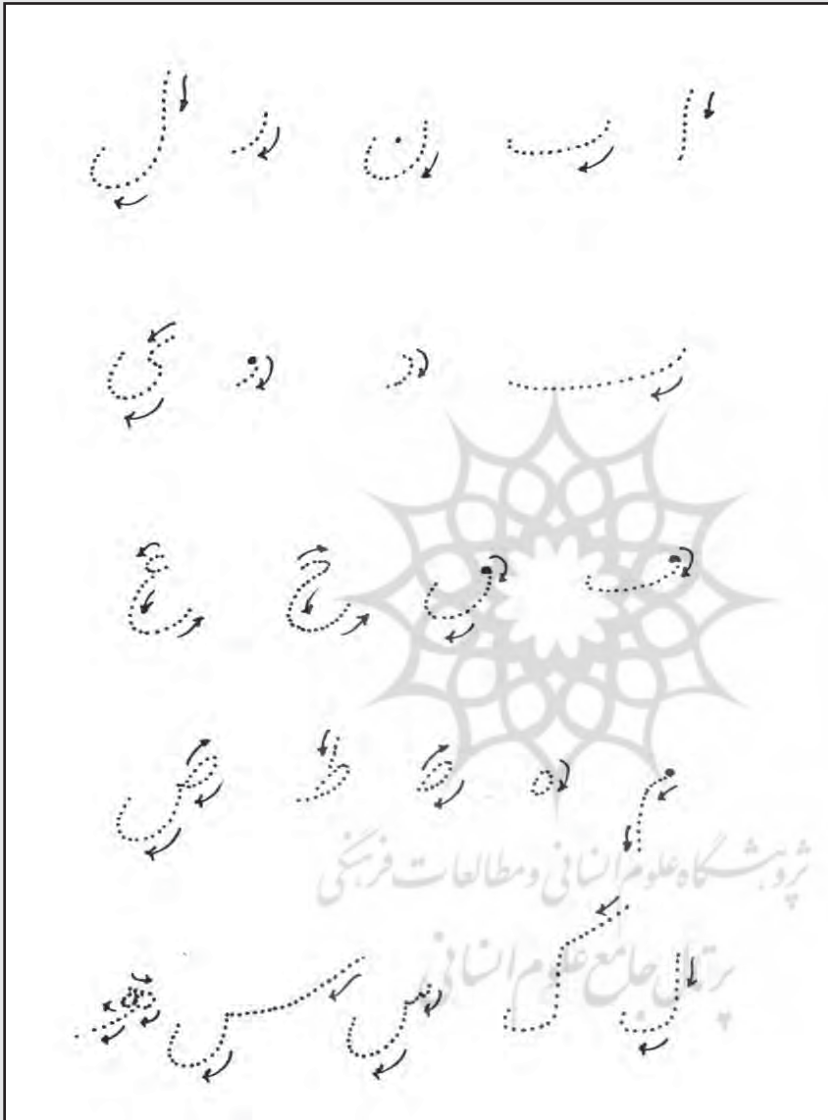
از آن‌جا که هیچ بیان هنری بدون تجربه امکان ندارد، ضروری است که معلمان، دانش‌آموزان مقطع ابتدایی را براساس روش‌های مطلوب درگیر آموزش خط تحریری کنند.

در این قسمت به روش‌هایی که در حین آموزش خط می‌توان به کار بست، اشاره می‌کنیم.

تکمیل کردن نقطه چین های حروف و کلمات

برای دانش آموز مبتدی روش مطلوب این است که حروف و کلمات را در قالب خط تحریر به صورت نقطه چین اجرا کنیم و از او بخواهیم که نقطه ها را به هم ارتباط دهد.

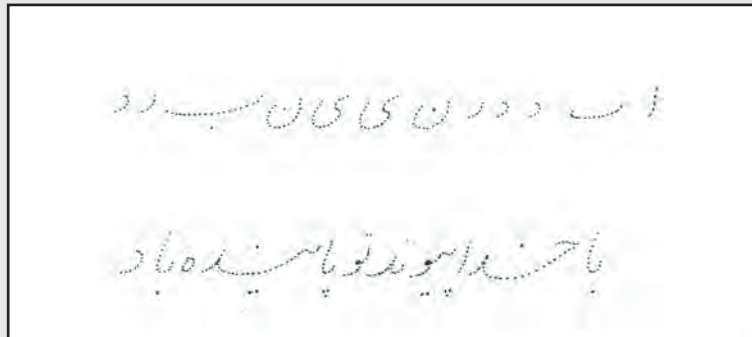
ارتباط دادن نقطه ها در حروف کمک شایانی به یادگیری مسیر آن ها می کند و آمادگی دست و ذهن را برای یادگیری کلمات پر حروف افزایش می دهد. این شیوه به صورت تجربی نتایج خوبی را به ارمغان

ا بر آذاری بر آد باد نوروزی وزید
او بود پاک زاد و پاک نهاد

منظور از کپی برداری انطباق قلم گذاری دانش آموز با الگوی اصلی است که این امر حرکت مشابه را در مسیر حروف و کلمات به دنبال خواهد داشت.

آورده است اما باید در نظر داشت که به عنوان نقطه آغازی است تا در نهایت الگوبرداری به شکل مستقیم از روی خط انجام شود. در استفاده از این روش و سایر روش‌ها معلم و مربی می‌بایست جهت آغاز و نقطه پایان مدادگذاری یا هر وسیله دیگر

می‌آموزند، ارائه می‌دهند. کپی کردن معمولاً به دو روش انجام می‌شود یا به‌طور مستقیم با قراردادن کاغذ بر روی سرمشق آن را تکرار می‌کنیم و یا سرمشق‌هایی را که به صورت کمرنگ چاپ شده‌اند، دوباره می‌نویسیم. در هر حال نتیجه مشترک است. و هدف عمده آن عادت کردن حرکت دست دانش‌آموزان به جهت حرکت حروف در خط نستعلیق تحریری است.

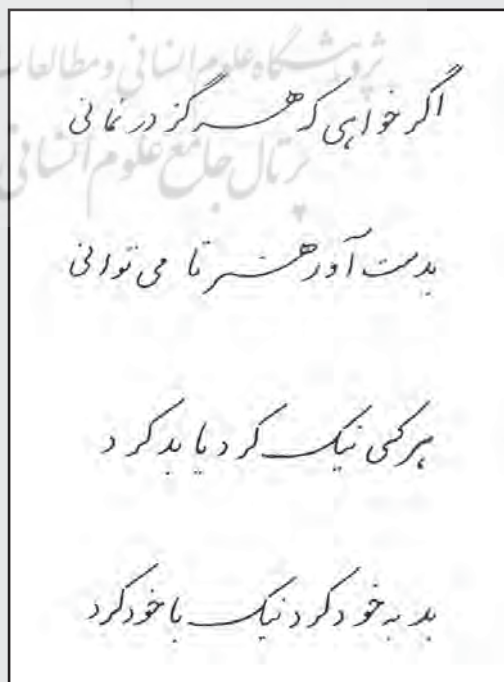
را به دانش‌آموز یادآوری کند. به عنوان نمونه در نگارش حرف الف (—) یا حرف ب (—) و یا سایر حروف و مفردات، به‌طور معمول دانش‌آموزان نزدیک‌ترین راه و یا به عبارتی راحت‌ترین راه را برمی‌گزینند که این امر باید در نظر تیزبین معلم تبدیل به آموزش صحیح جهت حرکت در حروف به آن‌ها گردد.

کپی کردن از الگوهای مناسب

این شیوه رایج‌ترین روشی است که به‌طور مستقیم در آموزش خط تحریری به‌کار گرفته می‌شود. کپی کردن برای دانش‌آموزانی که خط را برای خود بسیار دیرپاب و مشکل تصور می‌کنند، فوق‌العاده کارساز و مفید است.

درست کردن کلیشه و شابلون حروف

بسیاری از معلمان هنر در کلاس‌های خود استفاده شایانی از این روش در آموزش مفردات کرده‌اند. در آوردن حروف بر تلق یا مقوا، می‌تواند در آموزش مفردات به‌کار گرفته شود. بعضی از معلمان پرحوصله با همکاری دانش‌آموزان خود با ابزار ساده تخته سه‌لایی و اره مویی حروف را بریده و در کلاس نمایش داده‌اند. همچنین حروف را به‌وسیله سیم‌های نازک می‌توان طراحی کرد و از طریق درشت‌نمایی، آن‌ها را بهتر شناخت. خاصیت کلیشه‌های حروف این است که دانش‌آموزان به راحتی

منظور از کپی برداری انطباق قلم گذاری دانش‌آموز با الگوی اصلی است که این امر حرکت مشابه را در مسیر حروف و کلمات به دنبال خواهد داشت.

در عین حال ضرورت دارد دانش‌آموز در مرحله بعد از کپی برداری با نگاه کردن و سرمشق و بدون کپی برداری توانایی خود را مورد آزمون قرار دهد.

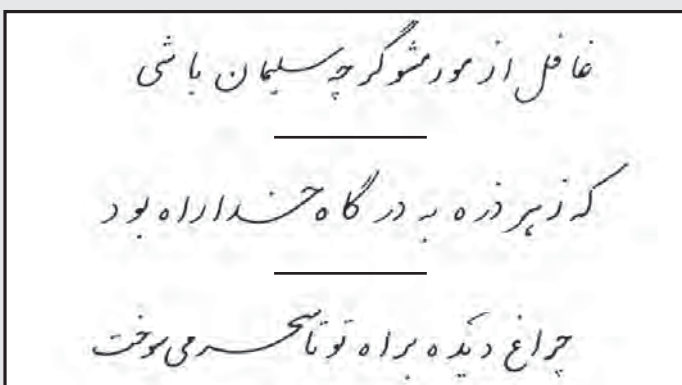
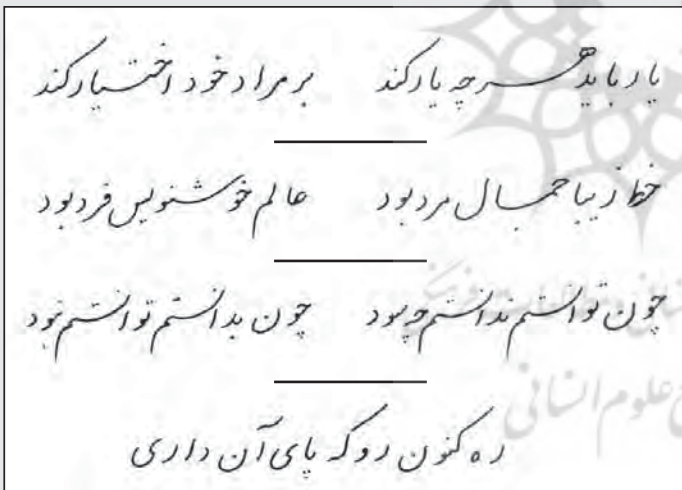
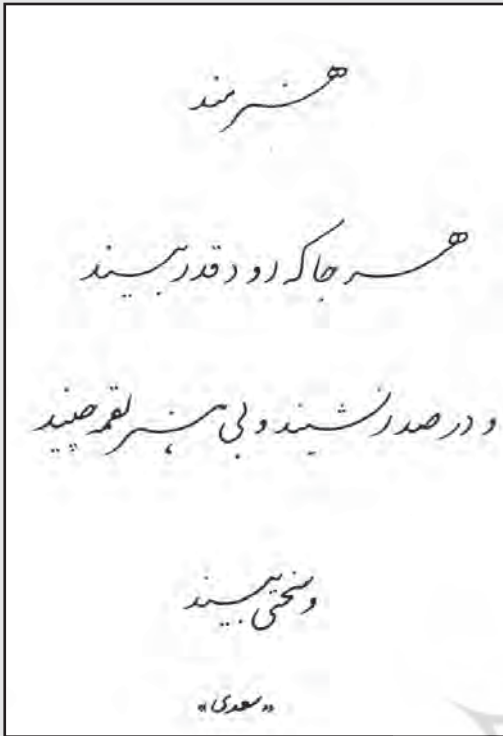
در بعضی از کلاس‌ها معلمان با در اختیار قرار دادن «کاغذهای پوستی» از دانش‌آموزان می‌خواهند که از روی سرمشق‌های خط تحریری

می‌توانند آن‌ها را به‌کار بگیرند. به عنوان مثال، دانش‌آموزان بعد از این‌که حرف موردنظر را بر روی کاغذ پیاده کردند، شروع به سایه‌زدن و یا پرکردن آن می‌کنند که این امر شکل و هیئت کلی حرف را در ذهن آن‌ها تثبیت می‌سازد؛ هم‌چنین می‌توان با استفاده از قیچی‌های بی‌خطر دانش‌آموزان را به بُریدن حروف و استفاده از آن‌ها ترغیب کرد. انطباق کلیشه‌های نسبتاً مشابه مانند دایره‌های معکوس و دایره‌های حقیقی و یا حروف مشابه تخت می‌تواند نکات مشترک و متفاوت بصری را در آن‌ها به بهترین شیوه ممکن نمایان سازد؛ به‌طوری‌که این اشتراکات و افتراقات زمینه‌های لازم برای دست‌یافتن به فهمی از «روح خط» را فراهم آورد.

تقلید کردن

این روش عینی‌ترین و مستقیم‌ترین شیوه برای یادگیری خط است. چنان‌چه دانش‌آموز با طی مراحل قبلی یعنی تکمیل نقطه‌چین، کپی کردن و کلیشه‌سازی از حروف با آن‌ها آشنا شده باشد و براساس مشق نظری یادسپاری لازم از الگوی خط تحریری را به‌کار گرفته باشد، با تقلید مستقیم می‌تواند به نمونه‌سازی سرمشق بپردازد. در واقع این روش ساده‌ترین روش یادگیری است.

سرمشق‌هایی برای دانش‌آموزان

نکته مهم

از آن‌جا که در مقاله آموزشی خط تحریری نمی‌توان تمام حروف و کلمات دو حرفی و چند حرفی را ارائه کرد، سعی شد که حتی‌الامکان عمده‌ترین کلمات در قالب جملات تحریر و ارائه شود. بدیهی است که این مجموعه تنها تصویر کوچکی از مجموعه کلی کلمات بوده و علاقه‌مند خط می‌بایست با تنظیم برنامه و اختصاص وقت لازم به طرز نوشتن سایر کلماتی که در این مجموعه نیامده، بپردازد. ضمن آن‌که رویکرد اصلی در این مجموعه یادنویسی نبوده و تنها به نگارش تعداد محدودی از اشعار بسنده شده است.

منابع

۱. مهرجو، مهدی: رابطه خط و پیشرفت تحصیلی، پایان‌نامه تحصیلی با راهنمایی کاوه تیموری، ۱۳۸۱.
۲. شیخ بهایی، حبیب‌الله: بررسی شیوه آموزش خط، پایان‌نامه تحصیلی، ۱۳۷۵.
۳. بهرامی، محمدرضا: «خط خوش»، سازمان پژوهش، ۱۳۷۸.
۴. احمدی، مقصود: «بررسی و مقایسه مسائل و مشکلات آموزش درس خوش‌نویسی». شورای تحقیقات زنجان، ۱۳۷۶.

از پدرگر قالب تن یافتیم

از معلم جان روشن یافتیم

ای معلم چون کنم توصیف تو

چون چند اسم مثل تو ان تعریف تو

ای تو کشتی نجاست روح ما

پرویش ای به طوفان جهالت نوح ما

رتال جان شعرا از شهریار

دانش سرآمد هر خوبی است

تفکر مایه زندگی دل‌های بینات